

TÜRK VE ALMAN TOPLUMLARINDA ADLAR VE SAHİPLERİ

Fatma ÖZTÜRK DAĞABAKAN*

Özet : Bu makalede Türk ve Alman toplumlarının kişi adları seçiminde gösterdikleri farklılıklar ve benzerlikler ortaya kondu. Her iki toplumun kişi adı hazinesinden yapılan örneklemeler dâhilinde bu toplumların adlandırmada kullandıkları kültürel, geleneksel, coğrafi v.b. eğilimlerin kişi isimlerine ne denli yansıtıldığının bir incelemesi yapılmaya çalışıldı.

Anahtar Kelimeler: Almanca, kişi adları, kişi adları hazinesi, Türkçe

Toplumsal iletişimin sağlanması her nesneye bir ad vermek ile mümkündür. Kişi adları da bu özelliğe dâhil bir unsurdur. Kişi adları, gerek ilkel, gerekse modern, her toplumun bireylerini tanımladığı vazgeçilmez bir öğedir. Bireylerin toplum içerisindeki genel tanımlanması soyadı ile gerçekleştirilmektedir. Kişinin, aile, yakın çevre gibi daha samimi ortamlarda tanımlanması ise kişiye özel olan ön ad ile yapılmaktadır.

Soyadı genel olarak aileden kalma bir miras şeklinde kuşaklar arasında geçişini sürdürürken, kişi adı seçimi çoğunlukla serbest bir şekilde yapılmakta ve genelde anne, baba, büyükanne, büyükbaba, hala, amca, dayı, teyze v.b. yakınlar tarafından çocuğa verilmektedir. Ekseriyetle bütün toplumlarda bulunan ad koyma geleneği belli bazı kültürel ve sosyolojik oluşumlar doğrultusunda gerçekleştirilmektedir. Yani toplumsal hayatın bir göstergesi olan kültür, kendini kişi adlarında en belirgin şekilde ortaya koymakta ve adlar kültürün değişim süreci ile paralellik göstermektedir. Bu yüzden, bir toplumun ad hazinesi, onun kültürünün bir aynası “onun geçmişteki ve bugünkü zihinsel ruhsal durumunun anlatımıdır”¹

Ad seçimi her toplumda değişik durumlar ve sebepler göz önünde tutularak yapılmaktadır. Kişiyeye yakıştırılan isim, özel tasarımlara yol açıp, amaçsal benzetmeler çağrıştırabileceği gibi, bireysel duygu değeri de taşıyabilir. Ad ile kişi arasında anlam bağı bulunduğunu iddia eden bazı araştırmacılara göre, ismi taşıyan insan onun anlam özelliklerini göstermekte ve isim de kişi hakkında bilgiler vermektedir. Örneğin **Moşe** adındaki bir kişinin Musevi, **İvan** adının İslav ırkından bir kimseye ait olduğu, **Ali**, **Ahmet**, **Mustafa'nın** Müslüman oldukları, **Hakan**, **Serdar**, **Ediz**, **Emre**, **Emrah** ya da **Nilgün**, **Evrin**, **Burcu** gibi adların son otuz yıl içinde etkili olan modalara uyan ailelerin çocukları olduğu gibi bilgiler ve etkiler insan ile adı arasındaki bağı

* Dr. Atatürk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Alman Dili ve Edebiyatı ABD

¹ Doğan Aksan; **Her Yönüyle Dil, Ana Çizgileriyle Dilbilim 3**, Türk Dil Kurumu, 1998 Ankara, s.115.

ortaya koymaktadır.² Aynı şekilde, Nermi Uygur'un "adlar nesnelere özetidir" sözü kuşkusuz bu bağı desteklemektedir.³

Roy Harris ve Tablot J. Taylor, isimler ve adlandırdıkları varlık arasındaki bağı şöyle bir sebep-sonuç açıklaması ile tartışmaktadırlar:

Eğer adların anlamları olduğu doğrultusundaki genel inanç yanlışsa, bunun birçok uygarlıkta böyle olduğunu da unutmamak gerekir. Öte yandan, eğer adların bir anlamı varsa, bunların bu şekilde adlandırılan kişiye, nesneye ya da yere uygun olmasını beklemek makul gözükmemektedir. Eğer bazı adların anlamları yokken ötekilerin varsa, bunun neden böyle olduğunu sorgulamak saçma değildir.⁴

Kişi adlarını sınıflandırırken, bunları ilk etapta cinsiyete göre ayırmak yerinde bir davranış olacaktır. Gerek Türk, gerekse Alman toplumunda bayan isimleri genellikle **Çiğdem, Demet, Fulya, Gülsu, Nilüfer, Reyhan ve Flora** (filiz, çiçek), **Gisela** (fidan, filiz), **Laila** (leylak rengi), **Rosa** (gül), **Susan** (zambak) gibi ince, tatlı, melodili, narin, kulağa hoş gelen ve insanın hoşuna giden sözcüklerden oluşmaktadır. Anlam olarak da genelde hoş nesnelere çağrıştırmaktadır. Türkçede **Şahin, Bahri, Kaya, Rüzgâr, Yalçın, Caner** ve Almancada **Bernhard** (kuvvetli ayı), **Falko** (şahin), **Jordan** (cesur toprak), **Peter** (sevimli, güçlü, sağlam), **Liebhart** (sert, kuvvetli), **Liebward** (sevgi koruyucusu) gibi erkek isimleri ise, erkek kimliğine daha uygun düşen, cesaret, yiğitlik içeren sert sözcüklerden meydana gelmektedir. Bu sözcükler, erkeklerin yaşam biçimindeki kuvveti simgelemektedir.

Türk ve Alman toplumlarının kişi adı seçiminde takındıkları tavır genellikle benzerlikler göstermektedir. Bu toplumların ad hazinelerindeki tarihi izler hâlâ kendini göstermekte ve kişi adları gelişimini bugün de sürdürmektedir.

Eski Türk toplumlarında çocuğa isim verilirken "Ad gökten inmiş." denmezdi. Ad, çocuğun belli bir yaşa gelip becerilerini göstermesiyle yeteneklerine göre verilirdi.⁵ İslâmiyet'in kabulünden sonra Türk kişi adlarında dini isimlerin, Arapça ve Farsça sözcüklerin etkisi görülmeye başlanmıştır. Bugün de herkes tarafından kullanılan, yırtıcı hayvan, kuş isimlerinden seçilen **Şahin, Lâçin, Bars, Arslan, Tuğrul, Sungur, Doğan, Bozkurt** isimlerinin yanı sıra dış tesirlere dayanıklı maddeleri simgeleyen **Timur (Demir), Kaya**

² Bkz. Aksan, A. g. e., s. 95.

³ Nermi Uygur; **Dilin Gücü**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2001, s. 93.

⁴ Roy Harris, Tablot J. Taylor; **Dil Bilimi Düşününde Dönüm Noktaları**, Çevirenler: Eser E. Taylan, Cem Taylan, Türk Dil Kurumu Yayınları: 799, Ankara 2002, s. 3.

⁵ Bkz. Saim Sakaoğlu; **Türk Ad Bilimi I Giriş**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları: 780, Ankara-2001, s. 37.

Gök (han) gibi Türkçe kökenli bazı isimlerle Orta Çağ'dan itibaren karşılaşmaktadır. Osmanlı döneminde Tanzimat sonrasında ise **Kâmil, Kâmile, Fikri, Fikriye, Lütfi, Lütfiye** gibi soyut kavramlar anlatan isimlerin çoğaldığı dikkat çekiyor.⁶ Bugün bu tür gelenekler bulunmamakla beraber çocuğun adlandırılmasında eski inanç ve düşüncelerle karşılaşmak olağandır.

Eski Alman toplumlarında hüküm süren, kelimenin büyüğü gücü inancı insanları kişi adlarının seçiminde dilek ve ileti tasavvuruna yöneltirdi. Buna ilâveten hısımlık, akraba veya aile gelenekleri ön planda yer alırdı. Hint-Avrupa geleneğinde Alman kişi adlarında savaş ve dövüş sözcükleri baskındı. 13. yüzyılda isimlerde dini eğilimlerin etkisi görülmektedir. Daha sonraları isimlerde 17. yüzyılda dişil ad ekleri, 18. yüzyılda prens ve hükümdar adları, Nasyonal Sosyalizm zamanında Cermen aktarımları, bugün ise film ve şarkı adları gibi modalar ortaya çıkmıştır.⁷

Dini inançların ad seçimindeki etkisi her iki toplumda da göze çarpmaktadır. Alman ve Türk toplumlarının bireyleri, dinleri olan Hıristiyanlık ve Müslümanlığın etkisi ile çocuklarına **Abdullah, Muhammed, Fatma, Hatice, Vahab, Melek** ve **Amadeus** (sevgi Tanrı), **Daniel** (Tanrı hüküm verir; Tanrı benim hükmedenimdir), **Dennis** (Tanrıya yönelmiş.), **Eleonore** (Tanrı benim ışığım), **Elisabeth** (Tanrı benim yeminimdir.), **Angela** (melek, Tanrının elçisi) gibi dini isimler vermektedirler. Bu davranışlarını, dinlerine, Allah'a, peygamberlerine gösterilen bir saygı, sevgi, vefa ve dinin gereklerine uyum olarak algılamak yerinde olur.

Çocuğu adlandırmada bir başka önemli etken yaşanılan bölgeye özgü çevresel olgulardır. Kişiler, içinde buldukları coğrafi bölgenin özelliklerini yansıtan, tanıdıkları doğa olaylarını ifade eden sözcükler ile çocuklarını adlandırmaktadırlar. Örneğin **Ayberk, Ayça, Aydın, Bahar, Ceyhan, Engin, Eylül, Göksu, Hale, Hilâl, Pınar, Tunç, Jale** ve **Morgan** (denizde doğan), **Abeline** (esinti, güç), **Brian** (keskin tepe), **Merlin** (deniz kenarındaki tepe), **Pamina** (mehtaplı gece), **Roxana** (tan yeri), **Stella** (yıldız), **Petra** (kaya) gibi doğa olayları, tabiat ve çevresel oluşumları dile getiren adları her iki toplumda da kişilerde görmek mümkündür.

Özellikle çiçek ve bitki anlamlı kişi adları her iki toplumda da oldukça fazla bulunmaktadır. **Defne, Yasemin, Gül, Yosun, Yaprak, Zerrin** ve **Rosa** (gül), **Jasmin** (yasemin), **Horst** (ağaçlıktan gelen), **Laura** (defne ile süslenmiş), **Dafne** (defne ağacı) gibi adların çoğunlukla bayanlar için kullanılmasının nedeni, bu toplumlarda kadınların, çiçek ve bitkiler kadar narin yapıları, hoş, duygulu, güzel ve ince yapıları görülmeleridir.

⁶ Bkz. "Adınızı başlıklar mısınız?"; <http://212.154.21.40/2001/02/08/toplum/genel.htm>, 21.02.2005.

⁷ Bkz. Bernhard Sowinski; **Germanistik Teil 1 Sprachwissenschaft**, 1974 Böhlau Verlag Köln Wien, s. 171-172.

Kişi adları seçiminde bir başka eğilimi hayvan isimlerinden esinlenilerek yapılan adlandırma oluşturmaktadır. Toplumlar tanıdıkları güçlü hayvanların adlarını erkeklere, güzel görünüşlü, uysal hayvanların adlarını da bayanlara vermektedirler. Bunun sebebini, çiçek ve bitki adı kullanımındaki toplumsal nedenlerle aynı yönde aramak doğru olacaktır. Toplumlar kızlarını narin, güzel, ince gördükleri gibi oğullarını da güçlü, kuvvetli, cesur, özgür özellikler ile görmek isterler. Türk toplumunda dikkatleri çeken **Ahu, Arslan, Burçin, Ceylan, Çağatay, Doğan, Şahin, Haydar, Suna** ve Alman toplumundaki **Adolfa** (asaletli kurt), **Arwin** (kartal ve arkadaş), **Bernfried** (barış ayısı), **Delfine** (yunus), **Deborah** (arı kadar çalışkan), **Leo** (aslan), **Mara** (arı), **Melissa** (at), **Wolfbert** (parıldayan kurt), **Rudolf** (şöhretli kurt), gibi isimler bunun bir göstergesidir.

Ad seçiminde bir diğer belirleyici unsur olarak tanık olduğumuz durum toplumların kavram hazinesinde yer alan soyut sözcüklerdir. Bu tür isimler toplumlar için önemli olan sevgi, mutluluk, gönül, nur, can gibi soyut kavramları; şan, şeref, asalet, cömertlik, bilgelik, yücelik, güç, hak, doğruluk, barış gibi kişisel özellikleri ve cesaret, yiğitlik, mertlik gibi aranan nitelikleri içermektedir. Bunları Türk toplumundaki **Alican, Binnur, Can, Cemile, Gönül, Görkem, Sevinç, Vedat, Akın, Batuhan, Oğuz, Yiğit, Serdar, Arzu, Adalet, Adil, Barış, Dilek, Gürkan, Kemal, Murat** ve Alman toplumundaki **Erasmus** (sevimli), **Felix** (mutlu, şanslı kişi), **Frank** (özgür), **Serena** (saf, neşeli), **Andrea** (mertçe, yiğitçe), **Baldemar** (cesur ve ünlü), **Konrad** (cesur fikir, veren), **Alexander** (savunucu, koruyucu), **Birgitt** (güç, fazilet), **Carin** (temiz, saf), **Gregor** (uyanık), **Roberta** (parlak şöhret) benzeri adlarla örneklendirmek mümkündür.

Güzel anlam ifade eden kişi adlarının yanısıra, olumsuz anlamlı, daha doğrusu anlamsız isimlerin çocukları tanımlamakta kullanılması her iki toplumda da rastlanan bir özellik olarak ortaya çıkmaktadır. Elbette hiçbir anne baba çocuğunu anlamsız bir ad ile çağırarak istemez. Kişilerin bu tür adları seçmesindeki gaye başka isimlerle oluşturduğu kafiye ve sözcüğün kulağa hoş gelen sesi ve ahengidir. Türklere ait **Figen, Hicran, Kubat, Nalân, Veyis, Vural** ve Almanların **Calvin** (kel, dazlak), **Claudius** (kötürüm, inmeli, topallayan), **Dolores** (acı, keder, üzüntü), **Michel** (aptal, saf, budala, beceriksiz) isimlerini bu tür ad grubunda sayabiliriz.

Durmuş, Dursun, Yaşar, Yeter, İmdat gibi isimler yoz inanç denebilecek olan boş inanışlar sonucunda çocuklara verilen isimlerdir. Bebekleri devamlı ölen aileler bir tür dua niteliğinde onların yaşaması için **Durmuş, Dursun, Yaşar**; sonuncu olmasını istedikleri çocuklarına ise **Yeter**,

İmdat gibi isimler vererek kendilerince bir büyü havası oluşturmaktadırlar.⁸ Alman toplumunda bu sebeplerle verilmiş kişi adlarına pek rastlanmamaktadır.

Sonuç olarak şu söylenebilir; yapılan örneklemelemlerden de görülebileceği gibi toplumların ad verme geleneği birçok etken ile şekillenmektedir. Bunlar, toplumdaki topluma değışiklikler ve benzerlikler gösteren bir içerik sergilemektedir. Yaşanan toplumsal değışim sürecine paralel olarak bu gelenek de kesinlikle sonuçlanmadan gelişimini sürdürecektir.

Abstract : In this article, the differences and similarities between Turkish and German societies are presented as regards the selection of person names. It attempts to investigate to what extent these two societies' cultural, traditional and geographical, etc. tendencies they use are reflected in the person names, in view of the examples taken from both societies' treasure of person names.

Key Words: German, person names, treasure of person names, Turkish

Kaynakça

- “Adınızı bağışlar mısınız?”; <http://212.154.21.40/2001/02/08/toplum/genel.htm>, 21.02.2005
- Aksan, Doğan., **Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim 3**, Türk Dil Kurumu, 1998 Ankara.
- Başkan, Özcan., **Bildirişim-İnsan Dili ve Ötesi**, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 1988.
- Harris, Roy; Taylor, Tablot J. **Dil Bilimi Düşününde Dönüm Noktaları**, Çevirenler: Eser E. Taylan, Cem Taylan, Türk Dil Kurumu Yayınları: 799, Ankara 2002.
- Sakaoğlu, Saim., **Türk Ad Bilimi I Giriş**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları: 780, Ankara-2001.
- Sowinski, Bernhard., **Germanistik Teil 1 Sprachwissenschaft**, 1974 Böhlau Verlag Köln Wien.
- Uygur, Nermi., **Dilin Gücü**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Nisan 2001.

⁸ Bkz. Özcan Başkan; **Bildirişim-İnsan Dili ve Ötesi**, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 1988, s. 159.